

1282. do 1283. godine u kojoj je, na temelju marginalnih bilježaka založnica, dokumentirao trgovački izvoz u Srbiju. Napokon, Čremošnik je bio jedan od prvih povjesničara u nas koji je upozorio na povezivanje trgovaca u trgovačke družine. Prije svega su ga zanimale pravne odredbe i prijepisi koje je tražio u statutima dalmatinskih mjesnih komuna, pri čemu se također usredotočio na Dubrovnik. Zapravo, najavio je potrebu daljnjih proučavanja brojnih pitanja o poslovanju trgovačkih družina.

Svoj bogat i raznovrstan istraživački interes ističe i sam u jednom od pisama prijatelju Ivu Zupaniću 1950. godine (podcrtava I. Voje), naglasivši pritom da su glavno polje njegova znanstvenog rada pomoćne povijesne znanosti, paleografija, sfragistika, diplomatika. Između ostalog, tu je dao važan doprinos što je, po uzoru na klasično Traubeovo djelo za latinsku paleografiju, prvi ustanovio sustav kratica za *Nomina sacra* u crkvenoslavenskim rukopisima.

Posebno priznanje Čremošnikovu znanstvenom djelu iskazale su odgovarajuće ustanove: SANU u Beogradu ga je 1932. izabrala za dopisnoga člana, a JAZU ga je 1948. imenovala članom Historijskog instituta u Dubrovniku, danas Zavoda za povijesne znanosti HAZU. O veličini, značaju i doprinosu Gregora Čremošnika za povijesnu znanost srednjovjekovnog razdoblja na cijelom balkanskom prostoru između mnogih zahvala citiramo iz nekrologa objavljenog u Glasniku Zemaljskog muzeja u Sarajevu, iz pera Dimitrija Sergijevskog:

“Svi radovi dr. Čremošnika svjedoče o njegovoj velikoj ljubavi prema disciplini koju je zastupao, velikoj erudiciji i temeljitom poznavanju materijala, i o njegovoj dubokoj pronicljivosti. Kao jedan od njegovih radova u kojem su se sjajno ispoljila sva ta svojstva, možemo navesti raspravu ‘Original povelje Kulina bana’. Ovaj rad relativno kratak, sastavljen je s takvom ubedljivošću i lucidnom jasnoćom, sa takvim moglo bi se reći intimnim poznavanjem materijala, sa uživljavanjem u sve prilike toga doba u život tadašnjih ‘kancelarija’ da taj rad može poslužiti kao uzor budućim trudbenicima na polju slovenske paleografije” (iz uvodne rasprave Ignacija Voje, str. 23).

Sabravši trudom i htijenjem knjigu od stotinjak Čremošnikovih pisama i osvrnuvši se usto na javna i privatna priznanja koja je zaslužio za svoj plodan dugogodišnji rad, priređivač je na jedinstven način odao trajnu zahvalnost i poštovanje svome profesoru.

Sonja Seferović

Franko Mirošević, *Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*. Dubrovnik: Udruga antifašista, 2016, 406 str.

Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj djelo je povjesničara Franka Miroševića koje objedinjuje autorova recentna istraživanja povijesti Velike župe Dubrava na temelju dugogodišnjeg iskustva proučavanja regionalne povijesti Dubrovnika i dubrovačke okolice. U bogatom opusu ovog uglednog znanstvenika i prosvjetnog stručnjaka rođenoga u Veloj Luci 1932. godine dominiraju teme iz nacionalne povijesti, osobito političko-gospodarske u Dalmaciji i Moslavini tijekom prve polovice 20. stoljeća. Objavljujući udžbenike, priručnike, monografije, stotinjak znanstvenih članaka i stručnih radova iz područja metodike nastave povijesti, Franko Mirošević jednako se uspješno bavio znanstvenim i stručnim pedagoškim radom. Uredio je brojne udžbenike i znanstvene monografije, predano vršeci dužnost urednika za povijesna izdanja u Školskoj knjizi u izazovnom tranzicijskom razdoblju.

Tiskana u izdanju Udruge antifašista Dubrovnik na 406 stranica, knjiga sadrži tri poglavlja koja su podijeljena u potpoglavlja, unutar kojih su sustavno analizirane političke prilike u Kraljevini Jugoslaviji, odnosno u dubrovačkom kotaru u razdoblju od parlamentarnih izbora 1938. do oslobođenja Dubrovnika i okolice kasne jeseni 1944. godine. U uvodnom osvrtu “Dubrovački kotar u prostoru i vremenu” (str. 9-16), nakon “Predgovora” (str. 5-7),

autor daje pregled teritorijalnih promjena u dubrovačkom kotaru tijekom razmotrenog razdoblja. Slijede "Uvodna cjelina" (str. 17-51), "Temeljna cjelina" (str. 53-358) i "Obavijesna cjelina" (str. 359-399). Nakon zaključka i sažetka na hrvatskom i engleskom jeziku, unutar posljednjeg obavijesnog poglavlja nalaze se izvodi iz recenzija, kazala slika, imena i naseljenih mjesta, popis kratica, izvori i literatura, te kratke bilješke o autoru.

Usredotočena na dubrovački kotar tijekom ratnih zbivanja u okruženju, studija je izložena sustavno, pregledno i konceptijski organizirano prema tijeku događanja, čime je ponuđena mogućnost sporadičnog čitanja, jer su pojedine ratne godine sadržajno razdvojene. Autor je napisao značajno djelo o povijesti Dubrovnika i okolice na temelju provedenog istraživanja na izvornoj građi iz Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu, Državnog arhiva u Dubrovniku, Arhiva Jugoslavije i Arhiva Vojnoistorijskog instituta u Beogradu. Osobit je autorov doprinos u radu na neobjavljenj arhivskoj građi različitih fondova, posebice na Fondu Velike župe Dubrava. Prateći političke prilike, autor približava čitatelju sliku surove svakodnevice ratnih godina, vješto je oslikavajući podacima prikupljenima iz novinskih članaka, relevantne literature, kao i iz razgovora sa svjedocima zbivanja.

Knjiga *Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* napisana je primjerenom znanstvenom metodologijom. Ovo sadržajno dojmljivo djelo donosi i pojašnjava detalje iz prošlosti dubrovačkog kotara u kriznim godinama, zločine nastale uslijed narušenih međunacionalnih odnosa, kao i posljedice ratnih razaranja, stradanja, oskudice, gladi, prometne izdvojenosti. Povijest Dubrovnika i okolice prikazana je detaljno, bez izbjegavanja navođenja imena i prezimena sudionika zbivanja s različitih sukobljenih strana. Autor je uložio izniman napor da argumentirano protumači složena ratna zbivanja u dubrovačkom kotaru, gdje su se istovremeno nalazile regularne i paravojne formacije koje su na terenu činile zlodjela, često iz osвете. Djelovanje okupatora na dubrovačkom području opisano je jasno i argumentirano. Sporazumom s talijanskom komandom, četnici su 1942. godine zauzeli pojedine

općine Velike župe Dubrava, te u njima vršili teror. Istražujući djelovanje četnika i njihovu manje poznatu suradnju s talijanskim i njemačkim vlastima, autor navodi dolazke četničkih vođa koji su odsjedali u dubrovačkim hotelima i vilama. Nakon uhićenja komunista početkom 1942. u Dubrovniku je smanjeno partizansko djelovanje, kao i broj odlazaka omladinaca u partizane. Istovremeno, Narodnooslobodilački pokret je snažio na području poluotoka Pelješca, bez obzira na odmazde i zločine počinjene od strane Talijana i Nijemaca. Autor je dao detaljan uvid u strahote življenja na jugu Hrvatske u promjenjivom vremenu fašističkog režima. Iznoseći uzroke stradanja stanovništva dubrovačkog kotara, autor objašnjava ustaški režim koji je bio podložan prvo talijanskoj, a potom njemačkoj okupaciji, te počinjene ratne zločine u Velikoj župi Dubrava, uključujući i one u ustaškim logorima u Kuparima, Gružu i na Lopudu, gdje se nalazilo više stotina Židova. Također su istraženi pojava, djelovanje i jačanje partizanskog pokreta.

Glad je obilježila razdoblje rata u Dubrovniku i okolici, koji su bili u izrazito nepovoljnom položaju, odsječeni od svoga zaleđa, kao i od opskrbe morem. Autor nije zaobišao ratnu svakodnevnicu, gospodarstvo, socijalne prilike, nestašicu hrane, aprovizaciju i kontinuirana ratna razaranja tijekom partizanskih diverzija, kao i ona izazvana savezničkim bombardiranjem. Studijom su obuhvaćene društvene, kulturne i prosvjetne prilike kroz djelovanje raznih ustanova i institucija u Dubrovniku. Riječ je o opsežnoj kronici zbivanja koja je rezultat dugotrajnog istraživanja, pa djelo značajno pridonosi znanstvenim saznanjima o povijesti Dubrovačkog kotara u razdoblju Nezavisne Države Hrvatske. Iz redova ustaša, Talijana, Nijemca, četnika, pristaša HSS-a i partizana navedeni su pojedini sudionici ratnih zbivanja uz njihove kraće biografije, kao korisna pojašnjenja o njihovoj ulozi.

Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj zanimljivo je i informativno djelo impresivna opsega, koje pridonosi razumijevanju tjeka Drugog svjetskog rata u Dubrovniku, te je vrijedan prilog za proučavanje povijesti dubrovačkog kotara. Znanstveni pristup istraživanju uz silan

autorov uloženi trud urodili su detaljnom sintezom ratnih zbivanja i prilika na jugu Hrvatske od 1941. do 1944. godine, a takvih priloga u hrvatskoj historiografiji nedostaje. Istražujući prošlost Dubrovnika i njegove okolice, u radovima iskustvenog povjesničara Franka Miroševića knjiga *Dubrovački kotar u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj* je zaokružena studija i svojevrsno upozorenje na ratne strahote.

Marija Benić Penava

Tonko Barčot, *Prešućeni rat - Korčulanski kotar u I. svjetskom ratu*. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2016, 486 str.

Knjiga *Prešućeni rat - Korčulanski kotar u I. svjetskom ratu* podijeljena je u 17 velikih poglavlja, koja opet imaju potpoglavlja prema potrebi obrade teme. To su: 1. Zbogom "Belle epoqe", 2. Početak rata - režirana predstava i stvarne emocije, 3. Politička scena između odanosti habsburškoj kruni i jugoslavenskih osjećaja, 4. Život podređen vojsci, 5. Ugroženost s mora i iz zraka, 6. Progona talijanskih državljana, 7. Gospodarski kolaps, nestašice i smrt od gladi, 8. Škole - glavni oslonac ratnog režima, 9. Društveni život u ratnom taktu, 10. U inozemstvu - logor ili fronta, 11. *Lijevajući svoju krv* u austrougarskim postrojbama, 12. *Deziteri i izdajnici*, 13. Godine negativnog prirasta i zaraznih epidemija, 14. Miris revolucije, 15. Kratko je trajalo slavlje, 16. Posljedice rata, 17. Sažetak - rat u etapama. Ispod osnovnog teksta je predgovor, a na kraju su prilozima koji sadrže popis umrlih, ranjenih, zarobljenih kako vojnika, tako i stanovnika korčulanskog kotara. Na kraju je dodan popis izvora i literature, te engleski sažetak.

Na osnovi izvorne građe i relevantne literature, autor je napisao navedenu monografiju, u kojoj se opisuju prilike na otoku Korčuli, Lastovu i većem dijelu polutoka Pelješca (koji je tada

pripadao korčulanskom kotaru) u vrijeme Prvog svjetskog rata, protkane teškim socijalnim obilježjima. U korčulanskom kotaru za vrijeme Prvog svjetskog rata nije bilo oružanih borbi, već je postojala djelomična ugroženost iz zraka i s mora od strane Antantinih pomorskih i zračnih snaga, naročito od 1915. godine, kada je Italija ušla u rat. Stanovništvo korčulanskog kotara najprije je osjetilo rat mobilizacijom brojnih muškaraca, što je izazvalo teške posljedice u obradi vinograda i maslinika. Sve navedeno prouzrokovalo je gospodarski kolaps, koji se manifestirao nestašicom svih namirnica, pa i smrću zamjetnog broja stanovnika korčulanskog kotara.

Autor u ovom djelu prati utjecaj rata na raspad gospodarstva, osobito industrijske djelatnosti (osim onih grana koje je pomagala ratna mornarica). Racioniranje hrane maksimiranjem cijena nije pogodovalo proizvodnji, pa je hrane nestalo s tržišta, a autor pokazuje da su se doneseni propisi vezani uz prehranu kršili i da je skupoća rasla. Osjetilo se to već u kolovozu 1914. godine i nastavilo na raznim područjima, raznim načinima, pa se posezalo za nezakonitim rješenjima u prometu hrane, a cvala je trgovina, osobito verižna i nezakonita. Autor je vrlo impresivno i detaljno opisao kako se nestašica hrane povećavala s trajanjem rata i kako je 1918. godine gotovo nestalo hrane s tržišta, a snabdijevanje je bilo moguće samo u slobodnoj trgovini. Pritom se vlast uzaludno borila protiv nezakonite trgovine i uvoza krijumčarene robe iz banske Hrvatske. Sve navedeno uvelike je utjecalo na rast zaduživanja, prvenstveno kod sirotinje. Bijeda je izazvala krađe svega što je služilo preživljavanju. Autor je prikazao kako se, uslijed nevolje, postepeno gotovo potpuno izgubila socijalna osjetljivost, što je prikazano izvanredno zorno na konkretnim primjerima. U to teško vrijeme autor je opisao brigu za prehranu djece, koju je organizirao Zavod Andela čuvara u Korčuli, čije je zaštitništvo preuzela nadvojvodkinja Marija Josepha v. Habsburg. Iz knjige Tonka Barčota nepobitno je vidljivo da je Prvi svjetski rat nanio veliku materijalnu i moralnu štetu stanovnicima korčulanskog kotara.

Opisujući odjek rata na društveni život stanovništva korčulanskog kotara, autor konstatira